

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה

דרכי יצחק

St. Thomasstraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

פסחים פ"ט עמוד א'

בגמ', וניתני מותר הפסח וכו' דמותר הפסח נאכל ליום ולילה אחד.

א. והקשה השפת אמת (ד"ה דמותר הפסח נאכל ליום ולילה) "וקשה דמ"מ פסח אסור לאכול עד הלילה, וא"כ ממעט האכילה עד הלילה, ואין סברא לומר דמותר הפסח כיון דדין אכילתו כפסח אינו נאכל ביום, דהא דאין פסח נאכל ביום אינו מטעם מחוסר זמנו רק דגזוה"כ היא מדכתי' ואכלו את הבשר בלילה והוי לאו הבא מכלל עשה, אבל מה ענין עשה זו למותר הפסח. ויותר ה"ל נ"ל דפסח שני אין איסור לאכול ביום, פ"י דנהי דודאי צריך לאכול כזית צלי בלילה ככל חקתיו דפסח ראשון, מ"מ האיסור הזה הבא מכלל עשה דביום אסור לאכול י"ל דליכא בפסח שני וצ"ע".

וק"ק ע"ז, דא"כ היה לו לתנא למנותו (להלן צ"ה.) בין הנפק"מ שבין פסח ראשון לפסח שני. ואי נימא דתנא ושייר כדכתבו שם התוס' (ד"ה מה ביו), אך כוונתם כמו שפירשו שם לתוספתא (פסחים פ"ח ה"ג) שנמנו כל שאר הדברים, וחילוק זה שמותר לאכול קודם הלילה, לא נמנה שם. ועל תוספתא לא שייך לומר תנא ושייר, כמו שהביא השדי חמד (מערכת ח', אות ל"ה) בשם המהרי"ט, שבתוספתא לא שייך לומר תנא ושייר, עיי"ש.

וכן לעיל במשנה (נ"ג.) "מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים וכו' שלא לאכול אין אוכלין". דייק הרש"ש, דע"פ תי' ב' דתוס' ר"פ ערבי פסחים (צ"ט: ד"ה ערב), דפסחים קאי על פסח ראשון ופסח שני, על כרחך ה"נ יהיה אסור אף בליל פסח שני, עכתו"ד עיי"ש. והנה הדיוק לתוס' הוא מוכרח, דהא איתא לילי פסחים, ולהשפ"א אינו דומה, דבפסח שני האיסור יהיה כבר מבעוד יום ולא בלילי, דכבר אז נראה כאוכל קדשים בחוץ, ודו"ק.

ועוד, דהנהגה להלן (צ"ה:) קאמר בגמ' דאמאי בפסח שני לא אמרינן הלל עם אכילתו, ומשני "אמר קרא 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג', לילה המקודש לחג טעון הלל, לילה שאין מקודש לחג אין טעון הלל". ופ"י רבינו חננאל שם: "כלומר אין טעון הלל אלא בלילי חג, ופסח שני אינו נאכל בלילה מקודש לחג זה". ולכאורה לפי השפ"א הנ"ל, היתה הגמ' יכולה לתרץ ביתר פשיטות, דרק הראשון שייך בקרא "ליל התקדש חג" דרק בלילה נאכל, אך השני אינו נאכל דווקא בלילה, אלא כבר מבעוד יום, ולכך אינו בקרא דהשיר יהיה לכם, וצ"ע.

ב. ומצאתי בס"ד בתשו' בנין ציון (סי' ל'), שבתוך דבריו תמה על הרמב"ם שכתב (פ"א דק"ט) הדברים השווים בין פסח ראשון לפסח שני, ודלא כשאר קודשים, וכתב הערוך לנר: "אכן אכתי שייר [הרמב"ם] טובא, שלא חשב במה ששוין פסח ראשון ופסח שני וחלוקין משאר קדשים, דהיינו שאינן נקרבין עד אחר הצות, ושנשחטין שלא לשמן או שלא לשם בעלים פסולים, ושאינן שוחטין על היחיד לכתחלה, ושאינן נאכלין אלא למנויין, ושאינן נאכלין אלא בלילה, ושנתנין מתנה א', ואין בהן סמיכה, ותנופת חזה ושוק, ונסכים כשלמים, ואף דלא ראייתי מפורש שכל דינים הללו הם גם בפסח שני מכל מקום מוכח כן מסוגיא דפסחים דף פ"ט עיין שם", עכ"ל.

וכן מצאתי בס"ד באשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש וצ"ל (או"ח סי' קל"א), שכתב גבי אמירת תחנון, ותענית ב"ד אייר, ובסוף דבריו כתב שם, דשרי להתענות, דלרוב ישראל לא היה יום זה חג הקרבת הקרבן, ועוד שהקרבת היה נאכל רק בלילה ולא היה נאכל ביום, עיי"ש.

ג. ובגוף קו' השפת אמת, דא"כ ממעטינן מתחילת זמן אכילתו, שהפסח אינו נאכל אלא בלילה, ומותר הפסח נאכל ביום ובלילה, גם השער המלך (פ"ג מק"פ ה"ט) תמה כן. וכתב דצ"ל דמשום זמן מועט כי האי, דהיינו מחצות היום ועד צאת הכוכבים לא חשיבא ממעט באכילתו, ועוד דבידו להשהות הקרבן ולהקריבו לעת ערב כדי שלא למעט באכילתו. ואמנם ע"י בתשו' החכם צבי (סי' קנ"א) דגם זמן מועט, חשיב מגרע מזמן אכילתו.

ד. עוד תירוץ בקו' השער המלך והשפת אמת, כתב הבית הלוי (ח"ב, ס"ל), שהביא קו' השער המלך הנ"ל, והוסיף להקשות ביותר, דהלא מבואר בזבחים (ע"י.) שכשם שאסור להמעיט מזמן אכילתו, גם אסור למעט מאוכליו, ופסח אינו נאכל אלא למנויין, ושלמים נאכלין לכל אדם, וא"כ דמותר פסח הוא שלמים, ועתה מקריבים אותו לפסח שני, לא רק מזמן אכילתו ממעטים שאי אפשר לאכול ביום, אלא רק בלילה, אלא שכעת אינו נאכל אלא למנויין, וכשהיה שלמים נאכל לכל אדם. ומחדש הבית הלוי, דהלא מותר הפסח היה מתחילתו פסח, ורק כעבור הפסח נעשה שלמים, ובעת שהיה פסח היה נאכל רק למנויין, וזמן אכילתו באם היה נקרב היה רק בלילה, ואמנם שכעת כעבור הפסח, כבר דינו כשלמים ונאכל לכל אדם, ונאכל אף ביום, אך כעת שמחזירים אותו להיות פסח, בפסח שני, אין ממעטינן מזמן אכילתו ומאוכליו, כי הוא חוזר למה שהוא היה בתחילה, ורק בקרבן שמתחילתו היה באופן אחר, אסור למעט, ע"י עוד שם, ודו"ק.

ה. עוד הקשה החכם צבי (שם), דהיאך עלה בהו"א של הגמ', לעשות תנאי בקרבן אחד, שיהיה או קרבן פסח, או מותר פסח כשלמים, והלא אין זמן הקרבתם שוה, דשלמים חייב להקריבם קודם התמיד של בין הערבים, וקרבן הפסח אחר התמיד של בין הערבים. ומכריח החכם צבי, דכיון שאם יתבטל מקרבן פסח חייב כרת, לכך מוטב שיבא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה עשה דהשלמה שאין בו כרת.

ויש לרמזו בקצרה, דהנה לעיל (דף נ"ח. אות א') הארכתי בס"ד אי תמיד בערב פסח שני היה נקרב לאחר הקרבת הפסח, והבאנו דברי התוס' ביומא (כ"ט: ד"ה אלא) דנשאר בספק בזה, וקושיית התוס' שם היא קו' החכם צבי הנ"ל, ומחמת זה מסתפקים. והבאתי שם התוס' במנחות (מ"ט: ד"ה וערך) שפשוט להם שהקרבת הקרבן פסח שני היה לפני הקרבת התמיד, וצ"ע"ג.

ואמנם כתבתי שם דעת הצ"ח (שם ד"ה במשנה בערב), וכן המעשה רוקח בחיבורו טורי אבן על רמב"ם (פ"א מק"פ ה"ד), דמוכחים מהירושלמי דלא כתוס' ביומא [ומנחות] הנ"ל, שגם בפסח שני היה נקרב התמיד לפניו. אך עיי"ש בארוכה שכ' להוכיח דמהבבלי מוכח עכ"פ כהתוס', ואף מהירושלמי צ"ע בהוכחה, ודו"ק.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

בגמ', האומר לבניו הריני שוחט את הפסח וכו'. ש"מ יש ברירה וכו' דיקא נמי דקתני ומזכה אחיו עמו, אא"ב דאמנינהו מעיקרא שפיר. אלא אי אמרת דלא אמנינהו מעיקרא, לבתר דשחיט מי קא מתמנו.

ו]. הקשה הריטב"א (גטין כ"ה. ד"ה כיון שנכנס ראשון), א"כ הגמ' היתה צריכה להתחיל בקושיא זו, שהיא חמורה יותר, דאיך הבינו בהו"א, דאי אמרינן יש ברירה, והאח שהגיע ראשון לירושלים זכה מדין ברירה, אך כיצד יכול לזכות כעת לאחיו עמו, דזה כבר לא שייך בברירה, ואין הפסח נאכל אלא למנוייו, ואיך הבינה הגמ' בהו"א דברי המשנה. ופירש, דאה"נ דבהו"א הבינה הגמ', דכוונת האב בשעת שחיטה היתה לזכות הקרבן לראשון שיגיע ולכל מי שירצה אז לזכות, נחשב כמנוי מעתה, ומזה הוכיחה הגמ' דיש ברירה, דתלוי אף בדעתו שיהיה לו אחר כך. ועו"ש דמקשה על פ"י זה, דא"כ מהו דדיקא נמי דקתני, הרי היה ביאור אחר במשנה גם בהו"א.

ז]. והלום ראיתי באיזה שו"ת מדורינן, שהמחבר זצ"ל היה גאון מופלג שהיה אף בעל כשרון נפלא, שכתב בענין זה דברים שאינם נכונים במחכ"ת, להוכיח מהמשנה, דבעניני מצוה מותר לעשות תחרות בין הבנים והתלמידים, ולכך מותר לרב בשיבה, לתת פרסים רק לתלמידים המצליחים במבחני לימודם, אף שאלו שלא הצליחו יכול להיגרם להם חלישות הדעת, והוכיח כן דמשמע מהגמ' שהאב שפיר נהג שרצה לזרזן במצות. ושאר' ליה מרי' שהתיר שם בתשובתו לראש הישיבה השואל לנהוג כן, ולחלק פרסי עידוד לפי תוצאות המבחנים. וודאי שאסור לעשות כן, כמו שזכיתי לשמוע מכ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א (ביום חמישי אור לג' מרחשון תשס"ז, במעו"ק בטל סטון), שדרך התורה היא לעודד עמלי תורה, ולא רק מי שהם בעלי כשרונות, ופרסים המתחלקים לפי תוצאות המבחנים מוכיחים מי הם בעלי כשרונות, ולא דווקא מי הם המתמידים, וזה השקפה זרה שחרדה למחנינו. ואף אמר לי, שצורת הבחינות היה צריך להיות, באופן, שניכר מי הם המתמידים, ולא מי הם בעלי הכשרונות, וכגון בחינות בע"פ שהבוהן יודע לכוון שאלה המתאימה לרמת כל תלמיד לפום יגיעתו. אמנם פרסים שניתנים למי שקם בהשכמה, שמירת הזמנים והתפילות וכדו', וכל הדברים ששייכים אצל כל התלמידים, ולא שלבעלי הכשרונות מגיעים יותר בניקל, זה ראוי בהחלט, עכתו"ד. ולפי"ז הראיה שהביא בשו"ת הנ"ל מסוג', אינה ראייה כלל, כי לגבי הזריות בין הבנים, כל אחד מהם מצ' לזרז נפשיה, וע"כ שרי לעשות כן, ולהיות הראשון, וזה לא דבר שתלוי אף בכשרונותיו בהם נתברך.

פסחים פ"ט עמוד ב'

בגמ', איבעיא להו בני חבורה שהיו ידיו של אחד מהן יפות מהו שיאמרו לו טול חלקך וצא.

ח]. ודייק השפת אמת (ד"ה איבעיא) "יש לומר, דלהיפוך כשאחד מהן חלש וידיו רעות אינו יכול להסתלק מהם, דדוקא אינהו דהוי רוב יכולין לדחות להיחיד, אבל היחיד אינו יכול לדחות רבים".

וראיה מוכחת להשפ"א מברייטא המובא בהמשך הגמ' ולעיל (פ"ו). "השמש שאכל כזית בשר בצד התנור, אם היה פקח ממלא כריסו ממנו, אם רצו בני חבורה לעשות טובה עמו באין ויושבין בצדו ואוכלין". ורש"י פ"י שם (פ"ו. ד"ה ממלא), שאם יעמוד משם לא יוכל לאכול. ומוכח, דיש לו ב' ברירות, או שיאכל כעת בזמן הצליה עוד בשר, או שבני החבורה יבואו לאכול עמו לאחמ"כ. ולכאורה, יכול לבקש שיורידו לו חלקו, ויאכל לבדו במקום הצליה לאחר מכן, אלא מוכח שהיחיד אינו יכול לפרוש מהרבים, אלא א"כ הרבים דוחין אותו.

אמנם לפי"ד השפ"א, יש להבין מעשה רב פפא ור"ה בריה דרב יהושע המובא בהמשך הגמ', שרצה לסלק ידיו כיון שהיו ידיו יפות, ופריך ליה כל הני שינויי. והנה, במחצה על מחצה כבר נחלקו לעיל ובהולין אי נידון כרוב או לא, וממנ"פ לא יכול היה לבקש זאת ממנו, לפי השפ"א, דאי מחצה אינו נידון כרוב, אז בודאי רב הונא לא יכול היה לסלק את ר"פ, דרק הרוב יכולים. ואף אי מחצה נידון כרוב, אז ר"פ יכול היה להשיבו על כל הני שינויי דלעיל, דבמה דברים אמורים שהיה רוב כנגד היחיד, ויכולים הרוב לסלק את היחיד, אך לא מיעוט כנגד מיעוט. וצ"ע.

בגמ', ולא עוד אלא אפילו חמשה ועשו סיבולת רשאיין לומר לו טול חלקך וצא וכו'.

ט]. יש לדקדק, דמשמע הכא דחבורה היא בחמשה, ולעיל (פ"ו): קאמר רב הונא דחבורה היא בשלושה, ורש"י פ"י שם "בני חבורה, לאו בפסח קאי". ולהרמב"ם (פ"ט מק"פ ה"ו), שמפרש מימרא דרב הונא (ע"י בסף משנה שם) דקאי על קרבן פסח, דאין חבורה פחותה משלושה, ניהא, דאף דחבורה סתם היא בחמשה כמשמעות הברייטא בסוגיין, בקרבן פסח שרי אף בשלושה.

ואמנם הראב"ד שם השיג עליו, דמימרא דר"ה לאו בפסח נאמרה, אלא בסבולת, וכפי' רש"י הנ"ל. וא"כ לרש"י והראב"ד, אמאי רב הונא חולק עם הברייטא, דמשמע שחבורה סתם היא בחמשה.

ולא זכיתי להבין בקוצר דעתי, מה שתמה הקרית ספר (שם) על הרמב"ם, דלא ידע מהיכן הביא הרמב"ם דינו שחבורה היא בשלושה, והלא בברייטא נאמר דחבורה היא בחמשה, ומי הכריחו לרמב"ם לפרש דלא כהברייטא, עיי"ש. ולכאורה קצ"ע על דברי קדשו, דזה גופיה הכריחו, דבברייטא בסוג' משמע דחבורה סתם היא חמשה, ולכך פ"י מימרא דרב הונא בשלושה בפסח. ואין לומר דלא עלה על דעתו של הקרית ספר שמימרא דרב הונא מתפרשת בפסח, דהרי רש"י כתב להדיא דלאו בפסח מיירי, דהרי אף התוס' (שם ד"ה נכנסין בג') פירשו כן להדיא מימרא דרב הונא בשם רבינו חננאל דקאי על קרבן פסח בדווקא, עיי"ש, וצ"ע.